

August 2015

Inkluderende fællesskaber

- 14 cases til inspiration til inklusionsarbejdet på de frie skoler

"Efterskolerne arbejder inkluderende i forpligtende fællesskaber og med udgangspunkt i den enkelte skoles værdigrundlag.

Alle unge og voksne oplever at være værdifulde medlemmer af efterskolens fællesskaber og bidrager aktivt i både undervisning og samvær.

På efterskolerne er inklusion en løbende og gensidig udviklingsproces i relationerne de unge imellem, og mellem unge og voksne."

- Fra 'Efterskoleforeningens syn på Mangfoldighed og inklusion i efterskolen'

Inkluderende fællesskaber

I forbindelse med projektet *Den inkluderende efterskole* har otte efterskoler landet over i skoleåret 2014/2015 undersøgt og udviklet egen praksis med henblik på at få flere elever tiltrukket, fastholdt og inkluderet i efterskolelivet.

Den inkluderende efterskole har overordnet handlet om at analysere og handle på eksklusionsproblemstillinger samt at få øje på og forstørre de handlinger, strukturer og sociale processer, der virker inkluderende. Skolerne har arbejdet systematisk analyserende og eksperimenterende med tre spørgsmål:

- Hvem er det, der ikke oplever at have adgang til forskellige fællesskaber i efterskolen?
- Hvad er det, der begrænser disse elevers deltagelsesmuligheder i de konkrete situationer?
- Hvad gør vi som skole for at sikre, at alle elever trives, lærer og deltager i forskellige fællesskaber?

Her kan I læse om nogle af de inklusionsmetoder og cases, som efterskolerne har arbejdet med i projektet. Det er ikke sikkert, at de konkrete tiltag vil fungere på netop jeres skole, men intentionen med materialet er at inspirere og gøre tydeligt, at der er *mange veje* til at gøre fri- og efterskolerne mere inkluderende. Hver skole skal finde sin.

God fornøjelse!

Case 1

Trivsel på værelserne – dialogen i centrum

En efterskole har stort fokus på elevernes trivsel på værelserne. Det er en målsætning, at eleverne skal blive boende på det værelse og med de værelseskammerater, de har fået tildelt fra begyndelsen, og der skal virkelig meget til, før der afviges fra dette. Der gøres en stor indsats for både forebyggelse og konfliktløsninger, for at eleverne bliver i de grupper, de tilfældigt er sat i. De skal lære både af processen og af at bo sammen med nogen, de ikke selv har valgt, og som de ikke nødvendigvis synes, det er nemt at leve med.

Der er tilknyttet en ganglærer for ca. 16 elever. Der holdes to værelsesmøder. På det første møde snakker ganglæreren med eleverne om deres trivsel og beder dem udarbejde nogle regler for værelset. Det er helt jordnære regler, fx om hvornår man må tænde lyset om morgenen.

Efter en måned er der et opfølgingsmøde, hvor ganglæreren evaluerer kultur og regler sammen med eleverne på værelset. Mødet er meget vigtigt, og det er her, meget falder på plads. Hvis der er deciderede værelseskonflikter, prioriteres ekstra samtaler og værelsesmøder med henblik på at klæde eleverne på til selv at kunne håndtere samværet på værelserne. Det handler om at skabe gode dialoger på værelserne og hjælpe eleverne med at tænke i kreative løsninger, så der bliver plads til forskelligheder.

En samtale har fx handlet om, at en pige med ADHD har brug for mere ro omkring sig end de andre elever. Derfor har hun fået et ekstra værelse, hvor hun kan hvile, når hun har brug for det. Sideløbende bliver der taget samtaler med pigerne. Dette har sikret trivslen og fået de fire piger til at holde sammen som værelseskammerater.

Case 2

Værelsesbesøg for en uge

Tiltaget *værelsesbesøg for en uge* forebygger "november-værelseskriser", som en efterskole oplevede som belastende, især for de mest sårbare elever. Ud fra lodtrækning får alle en ny værelseskammerat fra mandag morgen til fredag eftermiddag. Værten arrangerer forskellige velkomstaktiviteter for de nye værelseskammerater. Eleverne lærer hinanden at kende på kryds og tværs, og de bliver ofte glade for at komme tilbage til det vante efter sådan en uge. Efterskolen har stor gavn af tiltaget to gange om året. Det styrker relationerne på tværs af de fasttømrede klikker, som også findes på skolen.

Case 3

Dansk som andetsprog og afgangsprøver

Elever med dansk som andetsprog har ikke altid de samme sproglige forudsætninger for at gå til afgangsprøverne som de øvrige elever, og skolen vil gerne forberede dem bedre på opgaven.

En efterskole har gode erfaringer med at arrangere en afgangsprøvelignende intern prøve. Prøven har samme form, som de andre prøver, men er tilpasset eleven med dansk som andetsprog. Det vil sige, at det

kan være samme faglige niveau, men på et sprogligt lavere niveau. Prøven afvikles tæt på den almindelige afgangsprøve, sådan at de, der har mod på at tage den almindelige prøve, stadig kan det.

For en del af de grønlandske elever, som går på skolen, er der flere, der tager denne interne prøve i stedet for den almindelige afgangsprøve. De har typisk et prøvebevis med sig fra Grønland, som de bruger til at søge videre med på ungdomsuddannelserne i Grønland. Samtidig er det for en del af de elever mere end svært at forbedre en grønlandsk afgangsprøve i DK. Til den skriftlige del af prøven får de nogle opgaver, der er på lavere niveau end de danske elevers. De har ikke ekstra tid, men de må fx bruge grønlandsk-dansk ordbog på deres mobiltelefoner, uden sim kort. Skolen har desuden skaffet nogle grønlandske formelsamlinger til eleverne.

Det motiverer eleverne med dansk som andetsprog meget at have mulighed for at gå til den interne prøve, fordi de oplever en ligestilling med de andre elever - også for de af de tosprogede elever, som ikke kan gennemføre den almindelige prøve. Fra lærernes side er der høje forventninger og meget støtte og træning inden. Der er fokus på, at de præsterer selv med tilpas meget støtte.

Det er dog vigtigt at være opmærksom på, at de herboende tosprogede elever, fx flygtninge- og indvandrerunge, har behov for et almindeligt prøvebevis for at gå videre til en ungdomsuddannelse i Danmark.

Case 4

Masser af struktur for at sikre fællesskabet

En efterskole er optaget af, at de kan se, at der er elever, som bliver ekskluderet af det store fællesskab. Når der på skolen ikke er obligatoriske aktiviteter, så bliver nogle elever siddende på værelset og føler ikke, at de har noget at tage sig til. De keder sig og føler, det er svært, at der ikke er nogen som spørger, om de vil være med. Som oftest kan eller tør de ikke tage initiativ selv.

Efterskolepersonalet laver derfor en vision om, at alle elever, i alle situationer, føler sig som en del af et inkluderende fællesskab.

Det besluttes, at lærerne skal skabe synlige strukturer og rammer, der gør deltageveje til de mange forskellige fællesskaber synlige for de unge, der har svært ved at få adgang. De synlige strukturer er:

- Aftensamlinger og synlige aftenaktiviteter, som kommunikeres på nogle tavler
- Weekendsamlinger
- Obligatoriske aftenaktiviteter
- Værelsesrutiner: Styres af ganglærerne
- Tavlerne: Alle vagter sørger for, at aktiviteter bliver skrevet op på tavlen, til opfordring for alle elever.

- Opdeling af elever i forbindelse med fælles arrangementer: Lærerne og de ansvarlige for fællesaktiviteter sørger for en tydelig struktur, som gør det let for alle elever at deltage.
- Opsøgende omsorg: Den ene vagtlærer står for opsøgende omsorg og hjælper elever, som ikke ved, hvad de skal lave.
- Personalemøde: Hele personalegruppen skal inddrages og have medejerskab til tiltagene.
- Der skal være et punkt på personalemødet en gang om måneden, hvor der diskuteres inklusionsstrategier. Der laves en plan for resten af året, hvor inklusionsteamets medlemmer på skift holder et oplæg.

Disse tiltag resulterer i en efterskole med meget struktur, fx at der er lodtrækning om siddepladserne i spisesalen, når der er fest. Der er således mange situationer, hvor eleverne bliver styret. Dette kan være et dilemma, da man kan risikere at tage ansvaret fra eleverne. Men efterskolens lærere og ledelse er enige om at arbejde intenst med at opstille strukturer, regler og rammer for eleverne for at sikre, at alle kan deltage i skolens fællesskaber.

Case 5

Lodtrækning og faste regler om samvær på udlandsturen

Tidligere har en efterskole haft mange vanskeligheder i forbindelse med sin udlandstur, fordi en del elever følte sig udenfor. Tidligere kunne eleverne selv vælge værelser, og de fleste elever var glade for denne ordning, men der har også været en del elever, som har stået alene tilbage uden nogen at bo på værelse med.

For at modvirke at elever føler sig ekskluderet af fællesskabet, er der nu indført en ordning om, at der enten skal trækkes lod, eller eleverne skal sove på de samme værelser som på skolen. Det har skabt en helt anden ro inden udlandsturen. Pointen er, at elevønsker virker ekskluderende.

Senere på året, som optakt til den årlige gallafest, foreslog en gruppe elever, at gallapartnere skulle vælges ved lodtrækning for at undgå ekskluderende mekanismer blandt eleverne. Det var yderst vellykket, og eftersom initiativet var foreslået af eleverne, blev det taget godt imod i elevgruppen.

Case 6

Eksklusiv læseklasse – en vej til inklusion

9. klasseelever med særlige behov går i to mindre klasser i alle boglige fag og får undervisning, der passer til dem. De er sammen med resten af skolen i alle andre sammenhænge.

Målet er, at de skal tage afgangsprøven som alle andre, uden fravalg af fag osv. De mødes af dygtige og ambitiøse lærere med høje forventninger om stor faglig progression, og eleverne får støtte til at klare udfordringerne. Fokus i læseklassen er det mundtlige arbejde – som en effektiv måde at lære på.

At eleverne føler sig stigmatiseret, fordi de går i en særlig klasse, opvejes af, at klassen arbejder så målrettet, og at der i klassen både er fokus på stor faglig progression og trivsel. Eleverne oplever – nogen af dem for første gang i deres skoletid - at de har succes i faglig sammenhæng, at de bliver set og hørt på det niveau, de er, og at der er voksne, der tror på, at de kan rykke sig. Måske har efterskoleformen her en fordel, fordi eleverne i læseklassen har mange andre muligheder for at være sammen med de øvrige elever?

Lærerne kan yde denne indsats, fordi de ikke har så mange elever i klasserne, og fordi de har en stærk fortælling på skolen om, at de er gode til dette. Endvidere er lærerne efteruddannet i forhold til en didaktik, der passer til netop disse børn med særlige behov. Lærerne kommer langt med en grundig og synlig pædagogik, som inddrager eleverne aktivt.

Case 7

Aktiviteter med udgangspunkt i elevernes forskellige behov

Mange efterskoler har fokus på at skabe tilbud, der møder eleverne, hvor de er. Her er tre eksempler:

- En skole indbyder elever med hjemve til te. Enten kommer de selv, eller også prikkes de af lærerne. Det er skolens erfaring, at der kan være brug for at drikke te i lang tid.
- 10. klasse elev m. ADHD fik stor præstationsangst i forbindelse med en mundtlig prøve. Eleven er normalt god til det mundtlige, men ikke det skriftlige. Læreren fulgte eleven tæt op til prøven, og under prøven var omsorgslæreren med inde og lagde hånden på ham under prøven. Sprogligt viste det sig, at hvis han skulle 'fortælle' og ikke 'fremlægge' – kunne han noget mere. Prøven gik med denne hjælp langt bedre end forventet.
- Lærerne har lov til at tage hunde med på arbejde, og omkring fem medarbejdere gør det. En af hundene har ry for at have empati, og den søger mennesker, der har brug for ro. I praksis har skolen da også oplevet, at en elev havde glæde af samværet med hunden. Drengen havde flere diagnoser, sociale udfordringer, lavt selvværd og ringe fagligt niveau. Drengen blev beroliget så meget, at han kunne koncentrere sig, når hunden var tæt på ham. I begyndelsen lå hunden bogstavelig talt oven på drengen. Et billede er, at dreng og hund ligger på gulvet sammen med fysisk kontakt, mens drengen laver opgaver. Ved at have "sin bedste ven" tæt på sig kom drengen på denne måde på fagligt niveau med de andre, og kunne efterhånden nøjes med at sidde på en stol med hunden ved siden af sig.

Case 8

Dialogbaseret pædagogik – frem for rigide regler

En efterskole arbejder med dialogbaseret pædagogik. Det er gennem dialogen, at man finder vejen – dvs. sammen med eleverne. "Vi taler rigtigt meget med eleverne! - for tilgangen til eleverne er nemlig dialogisk. Vi forklarer hele tiden, hvorfor vi gør, som vi gør", fortæller en efterskole.

Fx blev 10 elever taget i natterend, og der var 10 forskellige konsekvenser. De andre elever fik at vide, hvorfor der var forskellige konsekvenser. Skolens lærere tror ikke på kollektiv afstraffelse.

Det er 3-4 år siden, skolen har bortvist elever. Skolen vægter indslusningssamtalen højt, og det er her forventningsafstemningen foregår. Det kan for nogle efterskoler være et dilemma at have regler, fx for rygning. Det betyder nemlig, at de er "nødt til" at lade det få konsekvenser for eleverne, hvis de overtræder reglerne. Det kan være, at eleven kommer hjem på en tænker. Dette kan skabe alternative fællesskaber "for os, der har været hjemme på en tænker" og lede til, at eleverne finder sammen i et fællesskab, der går ud på at overtræde skolens regler, og de får dannet en form for modkultur.

Case 9

Synlig læring giver inklusion, mening og motivation

En efterskole har længe arbejdet for at sikre, at alle elever har adgang til skolens fællesskaber i de aktiviteter og det samvær, der ligger uden for undervisningen. Nu er de optagede af at øge flere elevers

faglige engagement og deltagelse i undervisningen ved at gøre læringsmål mere synlige og give tydelig feedback til alle elever. Lige som på mange andre skoler, har skolen en undervisningstradition, hvor det overvejende har været aktiviteter og indholdet, der har været styrende i undervisningsplanlægningen. Resultatet er ofte, at en gruppe elever mister motivationen, når de ikke kan se målene og deres egne fremskridt. Skolen har i projektet eksperimenteret med at gøre undervisningen målstyret, så det bliver tydeligere for elever og lærere, hvad det er, eleverne skal lære, og hvad de lærer. Skolen er inspireret af John Hatties forskning¹, der peger på, at det mest effektive i undervisningen er, når elever og lærere løbende kommunikerer om mål, proces og progression. Det handler om at omsætte overordnede faglige mål til forståelige og differentierede mål for den enkelte elev i den enkelte undervisningslektion. Indtil videre er det skolens erfaring, at det er en nødvendig, men også krævende proces at omsætte de faglige mål til mål, der er specifikke, målbare, attraktive, realistiske og tidsbestemte. Det virker inkluderende, at flere elever kan forstå målene og følge egen progression, men det er en ny måde at undervise på, som kræver, at medarbejdere løbende får mere viden og øvelse i målsætning og feedbackformer i undervisningen.

Case 10

Erhvervsefterskole med et fælles tværfagligt sprog

På en efterskole er det muligt at tilbyde elever deltagelse i erhvervsrettede aktiviteter på skolen og i samarbejde med det omkringliggende erhvervsliv. Med disse tilbud inkluderer skolen en gruppe elever, som i særlig grad tiltrækkes af muligheden for at samarbejde med det lokale erhvervsliv og af den håndværksfaglige og værkstedsorienterede undervisning.

En del af værkstedundervisningen foretages af håndværkere m.fl. De har ikke en pædagogfaglig baggrund, men de lykkes i høj grad med at inkludere mange forskellige elever i aktiviteterne. For at få øje på det, der virker, og for bedre at kunne samarbejde om inklusionsproblemstillinger på tværs af faggrupper, har skolen arbejdet med at udvikle et fælles pædagogisk sprog om inkluderende pædagogik. For at kunne planlægge, gennemføre og evaluere deres praksis sammen på tværs af faggrænserne, har de haft behov for at udvikle fælles begreber for og forståelser af det, der sker i undervisningen. Et pædagogisk fagsprog er med til at gøre de in- og ekskluderende processer i undervisningen synlige og håndterbare. På fælles temadage har projektgruppen iværksat medarbejderinvolverede processer, hvor de har talt om betydningen og værdien af inklusion som en fælles opmærksomhed i det pædagogiske arbejde. Dette har blandt andet handlet om at sprogliggøre og bevidstgøre tavs viden om det, der lykkes i arbejdet med de unge. Der er meget at være stolt af – men alle har bare ikke begreber for det.

¹ Visible Learning, 2008

Case 11

Massage og refleksion

På en efterskole giver en medarbejder, der er tidligere jordmoder, de unge massage i skoletiden. Massagen foregår udenpå tøjet. Tilbuddet henvender sig specielt til elever, der er i særlige vanskeligheder, men mange andre elever nyder også godt af tilbuddet. Massage er godt for alle, og for elever med ADHD og lignende diagnoser er det et fantastisk redskab, forklarer medarbejderne. Gennem massagen får de unge bedre kontakt med deres krop, følelser og tanker, og massagen giver dem en ro.

Massagen følges op af samtaler, som hjælper eleverne med at forstå deres vaner, udfordringer og handlemuligheder. Skolen har fokus på at gøre alle elever mere selvhjulpne og engagerede i at skabe et godt liv for dem selv og andre. Med inspiration fra bogen *7 gode vaner* (Cowey 2011) taler de med eleverne om vaner og deres ansvar og muligheder for at træffe gode valg og skabe gode vaner i livet.

Case 12

Digitale elevplaner kvalificerer samarbejdet

På en efterskole har de eksperimenteret med en ny digital elevplan, der skal kvalificere samarbejdet med og om eleverne. Lærerne på skolen samler vigtige informationer om eleverne i elevplanerne, når eleverne starter på skolen og noterer løbende mål, læring og opmærksomhedspunkter. Lærerne oplever, at de får lettere ved at følge elevernes udvikling, når de i planerne kan læse om deres kollegers oplevelser med den enkelte elev. Planen er med til at sikre, at vigtige informationer bliver delt - herunder gode fortællinger om eleverne - og at der bliver samarbejdet systematisk med elevernes udvikling i lærergruppen. Derudover inddrages elevplanerne i samtaler med eleverne. Elever og lærere oplever det som et godt redskab, der gør samtalerne mere konkrete. Elevplanen gør det nemlig muligt at huske og tage konkrete historier op. Elevplanen hjælper dem med at huske de gode oplevelser og fortællinger, som ellers har det med at leve i skyggen af de mere problematiske fortællinger. Derudover inddrages elevplanen i forældresamarbejdet. Før forældremøderne får forældrene tilsendt en detaljeret plan. Det giver mere plads til væsentlige dialoger, da forældrene allerede har fået meget information om deres børn gennem elevplanen. Flere forældre til børn med særlige behov har rost lærerne for elevplanerne, fordi det bliver tydeligt, hvordan der arbejdes med deres børn. De får også god indsigt i, hvordan de ekstra ressourcer anvendes. Skolen arbejder videre med at løse tekniske udfordringer med planen og med at gøre elevplanen til en del af de faste rutiner i arbejdet på efterskolen.

Case 13

Grænser for normalitet og venskab

På en efterskole oplever de ansatte, at elevernes normer og venskabsmuligheder udvides, når skolen både huser elever med og uden fysiske og psykiske funktionsnedsættelser. Skolen er blevet bygget om i løbet af de seneste 20 år med elevatorer osv., så elever i kørestol har mulighed for at deltage i skolens forskellige aktiviteter; det gælder fx undervisning, skiferie, rengøring og sågar natterend. Der dannes venskaber på

tværs af hele elevgruppen, hvilket er værdifuldt og en øjenåbner både for dem med funktionsnedsættelser og dem uden. Eleverne lærer at tage hensyn til hinanden uden at være berøringsangste.

De ekstra hjælpere, der er afsat til de handicappede, giver også de øvrige elever støtte og er med til at skabe en forståelse for, hvordan man omgås hinanden på en ligeværdig måde på trods af forskelligheder. På den måde oplever elever og ansatte, at de handicappedes tilstedeværelse kommer alle til gavn.

Case 14

Niveaudelt undervisning skaber nye fællesskaber

En efterskole har primært overvægtige og ofte ensomme elever, som kommer for at tabe sig og opleve fællesskab. Skolen har stor erfaring med at afhjælpe elevernes vægtproblemer og ensomhed på skolen. Man har i projektet sat fokus på elevernes faglige udvikling og selvtillid, som er afgørende for, hvordan eleverne klarer sig på længere sigt. Nogle elever har et stort fagligt efterslæb, og fagligheden prioriteres ofte ikke højt i denne elevgruppe.

Som svar på denne udfordring har skolen gennem det sidste år eksperimenteret med niveaudeling i dansk, engelsk, matematik og tysk. Eleverne har selv været medbestemmende for, hvilket niveau de endte på. Medarbejderne oplever, at niveaudelingen har skabt nye deltagelsesmuligheder, fordi eleverne føler sig trygge ved at være på niveau med de andre i undervisningen. Det har givet mange elever nyt mod på læring, og de tør i højere grad tage ansvar for egen læring og byde ind i undervisningen, fordi de ikke føler sig så udsatte som 'dumme eller nørdere'. Lærerne har også fået øje på eleverne på nye måder og set dem komme til syne i de nye faglige fællesskaber.

Skolen har været meget optaget af, at niveaudelingen ikke skulle stemple eleverne som gode eller dårlige. Målet har været at synliggøre den enkelte elevs progression og derigennem skabe motivation og faglig selvtillid. Det er i høj grad lykkedes, men der har også været udfordringer, fx med skemalægningen i forhold til at forberede eleverne på afgangsprøverne.